

УДК 633.2.03: 631.81

Ковтун К.П.

д.с.-г.н., с.н.с., головний науковий співробітник

*відділ польових кормових культур, сіножатей і пасовищ
Інститут кормів та сільського господарства Поділля
НААН*

Вінниця, Україна

***E-mail :** fri@mail.vinnica.ua*

Сеник І.І.

к.с.-г.н., с.н.с., старший науковий співробітник

лабораторія тваринництва, кормовиробництва і агроекології

Тернопільська дослідна станція Інституту ветеринарної медицини НААН

Тернопіль, Україна

***E-mail :** ivan1982senyk@ukr.net*

Сидорук Г.П.

к.с.-г.н., вчений секретар

Тернопільська державна сільськогосподарська дослідна станція Інститут кормів та сільського господарства Поділля НААН

Тернопіль, Україна

***E-mail :** sydoruk_galyna@ukr.net*

Сеник Р.І.

аспірант

Інститут кормів та сільського господарства Поділля НААН

Вінниця, Україна

***E-mail :** fri@mail.vinnica.ua*

ВПЛИВ ПЕРЕДПОСІВНОЇ ОБРОБКИ НАСІННЯ БОБОВОГО КОМПОНЕНТА НА ЩІЛЬНІСТЬ ПАГОНІВ ЛЮЦЕРНОВО-ЗЛАКОВОГО АГРОФІТОЦЕНОЗУ

У статті наведено результати досліджень із вивчення особливостей формування щільності пагонів бобово-злакового агрофітоценозу під впливом передпосівної обробки насіння люцерни посівної. Установлено, що в умовах природного зволоження Лісостепу західного при створенні сінокісних люцерново-злакових травостоїв доцільно проводити інокуляцію насіння бобового компонента стимулятором росту Віва та бактеріальним препаратом Ризобофит. Здійснення зазначених технологічних прийомів сприяє зростанню чисельності рослин та щільності пагонів сінокісного лучного агрофітоценозу. Установлено, що в перший рік життя лучного травостою послідовна обробка насіння бобового компонента стимулятором росту Віва та бактеріальним препаратом Ризобофит збільшує чисельність рослин люцерни посівної на 193 шт./м². На другий та третій роки використання щільність пагонів зростає відповідно на 122 та 141шт./м² порівняно з контролем.

***Ключові слова:** інокуляція, стимулятор росту, люцерна посівна, сінокіс, агрофітоценоз, щільність пагонів, густина рослин.*

Вступ. З метою стабільного нарощування виробництва продукції тваринництва для потреб внутрішнього ринку, забезпечення фізіологічних норм харчування населення, збільшення експорту продукції та підвищення ефективності галузі тваринництва розроблено «Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року» та «Концепцію розвитку кормовиробництва в Україні на період до 2025 року», одним із шляхів реалізації яких є збільшення обсягів виробництва та покращення

якості кормів [3, с. 8; 9, с. 31].

Провідне місце у відродженні тваринництва належатиме галузі кормовиробництва в цілому і лучного зокрема. Стратегія розвитку цієї галузі на найближчу перспективу, як і все сільське господарство, буде базуватися на інноваційних, наукоємних технологіях, збереженні довкілля, зменшенні викидів парникових газів, сталому розвитку сільських територій [7, с. 1-2].

Гострота проблеми збільшення обсягів виробництва кормів спричинена також і необхідністю розробки нових та удосконалення існуючих елементів технології вирощування сільськогосподарських культур в цілому та лучних трав зокрема, оскільки на території України спостерігаються значні кліматичні зміни та проявляються у зростанні температурного режиму, зменшенні кількості опадів та нерівномірному їх розподілі протягом вегетаційного періоду, підвищенні частоти екстремальних явищ погоди [1, с. 9-12; 8, с. 62-64].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вченими-луківниками України П.С. Макаренком, К.П. Ковтун, Я.І. Машаком, Ю.А. Векленком та іншими проведено багато досліджень із вивчення питання передпосівної обробки насіння багаторічних бобових та злакових трав [2, с. 25-31; 4, с. 71-75; 5, с. 3-7]. Проте не досліджено питання впливу передпосівної обробки насіння бобового компонента стимулятором росту кореневої системи з властивостями антистресанта та бактеріального препарату Ризобофит на ріст і розвиток бобово-злакового агрофітоценозу.

Мета досліджень полягає у вивченні питання передпосівної обробки насіння бобового компонента на формування щільності пагонів сіяного лучного люцерново-злакового травостою.

Методологія. Виходячи з мети досліджень, було проведено лабораторний та польовий дослід, де вивчалися концентрації стимулятора росту та різні способи передпосівної обробки насіння бобового компонента.

У лабораторному досліді вивчалися такі варіанти:

1. Контроль; 2. Стимулятор росту Віва 100 мл/т; 3. Стимулятор росту Віва 200 мл/т; 4. Стимулятор росту Віва 300 мл/т; 5. Стимулятор росту Віва 400 мл/т; 6. Стимулятор росту Віва 500 мл/т.

У польовому досліді вивчалися такі варіанти:

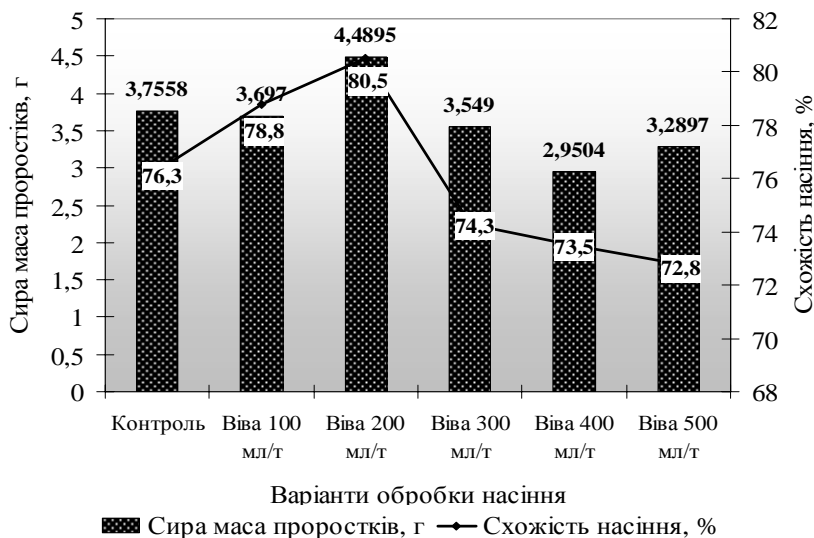
1. Контроль без обробки;
2. Обробка насіння стимулятором росту;
3. Обробка насіння Ризобофітом;
4. Обробка насіння стимулятором росту та Ризобофітом.

Дослідження проводилися відповідно до загальноприйнятих методик [6, с. 31-45].

Результати. Перед початком польових досліджень нами було проведено лабораторний дослід із визначення оптимальної концентрації стимулятора росту Віва. Стимулятором росту оброблялось насіння люцерни посівної (рис. 1).

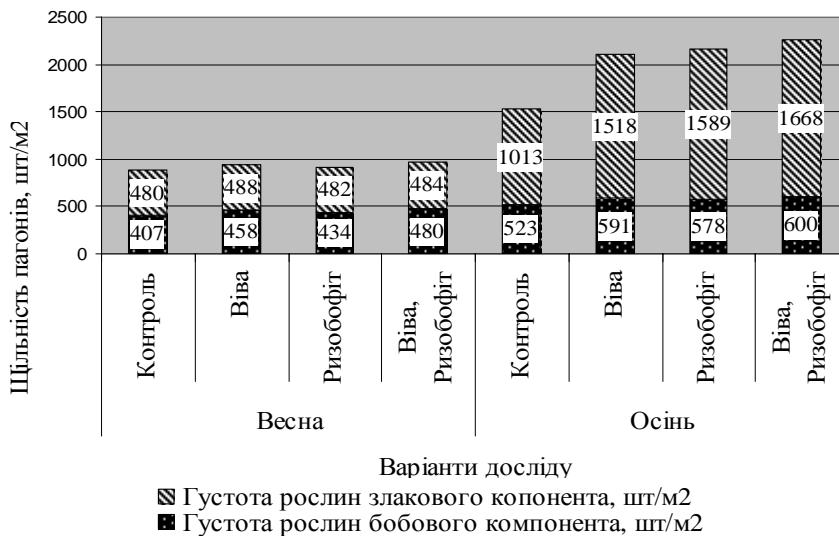
Із досліджуваних нами концентрацій стимулятора росту Віва в композиції найбільш оптимальною є 2%, оскільки на цьому варіанті відмічено достовірне зростання лабораторної схожості насіння та сирі маси проростків відповідно на 4,2% та 0,7337 г.

Збільшення концентрації стимулятора росту в композиції до рівня 3, 4 та 5% негативно позначилося на показниках лабораторної схожості та сирі маси проростків, зумовивши зниження їх величини відповідно до 74,3; 73,5; 72,8% та 3,5490; 2,9504 і 3,2897 г, тоді як на контрольному варіанті без обробки вони становили 76,3% та 3,7558 г. Композиція, в якій концентрація стимулятора росту Віва становить 1%, забезпечила збільшення лабораторної схожості, проте його величина виявилася незначною.

Рис. 1. Вплив концентрацій стимулятора росту Віва на лабораторну схожість насіння та сиру масу проростків

При вирощуванні бобових обов'язковим елементом технології є проведення передпосівної обробки насіння бактеріальними препаратами. У зв'язку з цим нами було закладено польовий дослід, в якому вивчалися варіанти із стимулятором росту Віва, бактеріальним препаратом Ризобіфіт та їх поєднання. Установлено, що передпосівний обробіток насіння люцерни позитивно позначився на формуванні густоти рослин в перший рік життя, (рис. 2).

Рис. 2. Густота рослин та пагонів бобово-злакової травосумішки у перший рік життя, шт./м²

Найвища сумарна густота рослин бобово-злакової травосумішки в період сходів відмічена на варіанті з проведенням передпосівної обробки насіння стимулятором росту

Віва та бактеріальним препаратом Ризобофіт – 964 шт./м², а найменша – на контролі без обробки – 887 шт./м².

На період проведення осінніх підрахунків густоти пагонів бобово-злакового агрофітоценозу завдяки кущінню злаків та гілкуванню бобових трав відмічено зростання кількості пагонів на одиниці площі.

Найбільша кількість пагонів бобових, як найціннішого компонента травостою, зафіксована на варіанті з сумісним застосуванням для передпосівної обробки насіння стимулятора росту Віва та бактеріального препарату Ризобофіт – 600 шт./м², що більше від контролю на 778 шт. Варіанти з самостійним застосуванням стимулятора росту та бактеріального препарату забезпечили результат на рівні відповідно 591 та 578 шт./м².

У перший та другий роки використання люцерново-злакового агрофітоценозу спостерігалися зміни щільності пагонів його компонентів, що було зумовлено впливом передпосівної обробки насіння люцерни посівної, біологічними особливостями лучних трав та погодними умовами вегетаційного періоду (табл. 1).

Таблиця 1

**Щільність пагонів люцерново-злакового агрофітоценозу
залежно від передпосівної обробки насіння, шт./м²**

Варіанти дослідів	Щільність пагонів, шт./м ²			
	люцерна посівна	костриця очеретяна	стоколос безостий	всього
2014 рік				
Контроль (без обробки)	397	682	68	1147
Віва	469	735	75	1279
Ризобофіт	489	792	117	1397
Віва, ризобофіт	519	911	119	1549
2015 рік				
Контроль (без обробки)	346	647	50	1043
Віва	445	701	54	1200
Ризобофіт	473	767	91	1332
Віва, ризобофіт	487	852	97	1436
середнє за 2014-2015 рр.				
Контроль (без обробки)	372	665	59	1095
Віва	457	718	65	1240
Ризобофіт	481	780	104	1365
Віва, ризобофіт	503	881	108	1492

У перший рік використання (другий рік життя) люцерново-злакового агрофітоценозу сумарна щільність пагонів становила 1147-1549 шт./м² залежно від передпосівної обробки насіння бобового компонента. При цьому на 1 м² налічувалося 397-519 пагонів люцерни посівної, 682-911 – костриці очеретяної, 68-119 пагонів стоколосу безостого. Найвищою щільністю відзначився варіант із обробкою насіння бобового компонента стимулятором росту Віва та Ризобофітом – 519 шт./м², а найнижчою – варіант без обробки – 397 шт./м².

Обробка насіння люцерни посівної стимулятором росту Віва забезпечила щільність пагонів бобового компонента на рівні 469 шт./м², а Ризобофітом – 489 шт./м². Сумарна щільність пагонів при цьому становила відповідно 1279 та 1397 шт./м².

На другий рік використання (третій рік життя) лучного агрофітоценозу саостерігалися складні погодні умови, які проявилися у високих температурах повітря та нестачі вологи, що зумовило зменшення щільності травостою.

Так, залежно від варіанта досліду, сумарна щільність пагонів становила 1043-1436 шт./м². Щільність пагонів люцерни посівної становила 346-487 шт./м², костриці очеретяної – 647-852 та стоколосу безостого – 50-97 шт./м².

Варіант досліду, на якому було висіяне оброблене стимулятором росту Віва та бактеріальним препаратом Ризобофіт насіння люцерни посівної, відзначився найвищою щільністю пагонів бобового компонента – 487 шт./м². Найнижчим зазначений показник був на контролі – 346 шт./м².

Монообробка насіння люцерни посівної стимулятором росту Віва забезпечила щільність пагонів бобового компонента на рівні 445 шт./м², а Ризобофітом – 473 шт./м². Сумарна щільність пагонів при цьому становила відповідно 1200 та 1332 шт./м².

У середньому за два роки використання люцерново-злакового агрофітоценозу серед досліджуваних варіантів досліду найменшою чисельністю пагонів люцерни посівної відзначився варіант, на якому не проводилися передпосівна обробка насіння бобового компонента – 372 шт./м². На цьому ж варіанті найменшою була також чисельність злакових трав (костриці очеретяної – 665 шт./м² та стоколосу безостого – 59 шт./м²). Сумарна чисельність пагонів при цьому становила 1095 шт./м².

Проведення передпосівної обробки насіння люцерни посівної стимулятором росту Віва сприяло зростанню чисельності пагонів бобового компонента, а також опосередковано (внаслідок кращого азотного живлення) і злакового. Так, густина пагонів люцерни посівної становила 457 шт./м², костриці очеретяної – 718, стоколосу безостого – 65 шт./м². Сумарна ж щільність пагонів при цьому становила 1240 шт./м².

Інокуляція насіння препаратом Ризобофіт, який містить в своєму складі симбіотичні азотфіксуючі бактерії, сприяло зростанню кількості пагонів як бобового, так і злакового компонента агрофітоценозу. На зазначеному варіанті досліду щільність пагонів люцерни посівної становила 481 шт./м², костриці очеретяної – 780, стоколосу безостого – 104 шт./м². У цілому ж на цьому варіанті налічувалося 1365 пагонів/м².

Серед досліджуваних способів передпосівної обробки насіння бобового компонента найвищою щільністю пагонів відзначився варіант із поєднанням застосування стимулятора росту Віва та бактеріального препарату Ризобофіт – 1492 шт./м², з них люцерна посівна займала 503 шт./м², костриця очеретяна – 881, стоколос безостий – 108 шт./м².

Висновки і перспективи. Проведені лабораторні та польові дослідження вказують на доцільність застосування стимуляторів росту-коренеутворення з властивостями антистресанта у технологіях створення сіяних лучних агрофітоценозів. Це сприяє формуванню густого травостою з високим вмістом господарсько цінних компонентів та тривалому збереженні в ньому бобових трав. Враховуючи те, що на ринку агрохімікатів постійно з'являються нові препарати, зазначений напрям досліджень потребує постійного вивчення та вдосконалення.

Список використаних джерел

1. Барабаш, М. Зміна клімату при глобальному потеплінні [Текст] / М. Барабаш, Н.Гребенюк, О. Татарчук // Водне господарство України. – 1998. – № 3. – С. 9–12.
2. Ковтун, К. П. Наукове обґрунтування технологічних прийомів створення високопродуктивних багаторічних травостоїв при конвеєрному виробництві кормів на орних землях Лісостепу [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра с.-г. наук : 06.01.12 / К.П.Ковтун. – Інститут кормів УААН, Вінниця, 2006. – 40 с.
3. Концепція розвитку кормовиробництва в Україні на період до 2025 року [Текст] / [Петриченко В. Ф., Корнійчук О. В., Бабич А. О. та інші]. – Вінниця, ІКСГП НААН, 2014. – 12 с.
4. Макаренко, П. С. Вплив багаторічних бобових трав та інокуляції на формування бобово-злакових агрофітоценозів [Текст] / П. С. Макаренко, К. П. Ковтун, Ю. А. Векленко // Корми і

кормовиробництво, міжвідомчий тематичний науковий збірник. – Вінниця. – 2006. – Вип. 56. – 71–75.

5. Мащак, Я. І. Вплив стимуляторів росту на продуктивність бобово-злакової сіножати [Текст] / Я. І. Мащак, Р. І. Лешкович // Науково-технічний бюлетень Інституту землеробства і біології тварин (серія кормовиробництво і тваринництво). – 1999. – № 1 (2). – С. 3–7.

6. Методика проведення дослідів з кормовиробництва і годівлі тварин [Текст] / [наук. ред. Бабич А. О.]. – К.: Аграрна наука, 1998. – 77 с.

7. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання продовольчої безпеки»: прийнята 05 грудня 2007 року, № 1379 // Урядовий кур'єр. – 2007. – № 233. 12 груд. – С. 13.

8. Сніговий, В. С. Актуальні проблеми розвитку зрошуваного землеробства [Текст] / В.С. Сніговий // Вісник аграрної науки. – 2007. – № 2. – С. 62–64.

9. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року [Текст] / за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2012. – 182 с.

References

1. Barabash, M., Hrebeniuk, N., & Tatarchuk, O. (1998). Zmina klimatu pry hlobalnomu poteplinni [Climate change with global warming]. *Vodne hospodarstvo Ukrainy* [Water management Ukraine], 3, 9-12.

2. Kovtun, K. P. (2006) Naukove obgruntuvannya tekhnolohichnykh pryiomiv stvorennia vysokoproduktyvnykh bahatorichnykh travostoiv pry konveiernomu vyrobnystvı kormiv na ornykh zemliakh Lisostepu. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Vinnytsia: Instytut kormiv UAAN.

3. Petrychenko, V. F., Korniichuk, O. V., Babych, A. O., Chornolata, L.P. (2014). *Kontseptsiia rozvytku kormovyrobnystva v Ukraini na period do 2025 roku*. Vinnytsia.

4. Makarenko, P. S., Kovtun K. P. & Veklenko Iu. A. (2006) Vplyv bahatorichnykh bobovykh trav ta inokuliatsii na formuvannya bobovo-zlakovykh ahrofitotsenoziv [Influence of perennial grasses and legume inoculation on the formation of legume-grass agrophytocenoses]. *Kormy i kormovyrobnystvo* [Feed and forage], 56, 71–75.

5. Mashchak, Ia. I. & Leshkovych R. I. (1999) Vplyv stymuliatoriv rostu na produktyvnist bobovo-zlakovoi sinozhati [The impact on productivity growth promoters legume-cereal hay]. *Naukovo-tekhnichni biuleten Instytutu zemlerobstva i biolohii tvaryn* [Scientific and technical bulletin of the Institute of Agriculture and Animal Biology], 1 (2), 3–7.

6. Babych, A. O. [Ed.]. (1998). *Metodyka provedennia doslidiv z kormovyrobnystva i hodivli tvaryn* [Methods of experiments with forage production and animal nutrition]. Kyiv : Ahrarna nauka.

7. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Deiaki pytannia prodovolchoi bezpeky» (2007, December 5) *Uriadovyi kurier*, 233, 13.

8. Snihovyi, V. S. (2007). Aktualni problemy rozvytku zroshuvanoho zemlerobstva [Actual problems of irrigated agriculture] *Visnyk ahrarnoi nauky* [Journal of agricultural science], 2, 62–64.

9. Lupenko, Iu. O. & Mesel-Veseliak, V. Ia. (Ed.). (2012). *Stratehichni napriamy rozvytku silskoho hospodarstva Ukrainy na period do 2020 roku* [The strategic directions of development of agriculture of Ukraine till 2020]. Kyiv : NNTs «IAE».

Дата надходження статті до редакції: 05.04.2016,

рецензування : 18.04.2016, прийняття в друк 20.04.2016.

Received : 05.04.02.2016 1st Revision: 18.04.2016 Accepted: 20.04.2016

Ekaterina Kovtun
Dr. Sc.(Agric.), Senior
Research Fellow

*Department field forage crops, hayfields and pastures
Institute of feed and agriculture skirts NAAS
Vinnitsa, Ukraine*

E-mail : fri@mail.vinnica.ua

Ivan Senyk
PhD (Agric.), Senior
Research Fellow

*Laboratory animal husbandry, feed production and
agroecology
Ternopil Experimental Station of the Institute of Veterinary
Medicine NAAS
Ternopil, Ukraine*

E-mail : ivan1982senyk@ukr.net

Galyna Sydoruk
PhD (Agric.)

*Ternopil State Agricultural Experimental Station of Institute
of feed and agriculture skirts NAAS
Ternopil, Ukraine*

E-mail : sydoruk_galyna@ukr.net

Rostyslav Senyk
Postgraduate

*Institute of feed and agriculture skirts NAAS
Vinnitsa, Ukraine*

E-mail : fri@mail.vinnica.ua

THE INFLUENCE OF PRE SEEDING SEEDS' TREATMENT LEGUME COMPONENT ON THE SHOOTS' DENSITY OF ALFALFA- CEREAL AGROPHYTOCENOSSES

The purpose of research is to study the issue of pre seeding treatment of legume component seed on the density formation of shoots seeded meadow alfalfa- cereal grass stand. Methods. Laboratory and field experience were conducted which studied the concentration of growth promoters and different ways of pre seeding treatment legume component seed based on the research purpose. We studied following variants in the laboratory experience: 1. Control; 2. Growth Stimulator Viva 100ml / t; 3. Growth Stimulator Viva 200ml / t; 4. Growth Stimulator Viva 300 ml / t; 5. Growth Stimulator Viva 400ml / t; 6. Growth Stimulator Viva 500ml / t We studied following variants in the field experiment:

1. Control without processing 2. Processing of seed by growth stimulator; 3. Processing of seed by Rizobofit; 4. Processing of seeds by growth stimulator and Rizobofit. Results. The most optimal is 2% concentration of growth stimulator Viva in composition from studied us concentrations, as there was a significant increase of laboratory germination seed and fresh weight seedling 4.2% and 0.7337 g., respectively in this variant. The greatest number of legume sprouts fixed at the variant a joint application of growth stimulator Viva and bacterial product Rizobofit for pre seeding treatment of seed - 600 pcs. / m², as a valuable component of the grass stand, that more control on 77 pcs., variants with an independent use of growth stimulator and bacterial product provide results at level 591 and 578 pcs. / m², respectively.

The high-density of shoots scored variant with a combination of the growth use of stimulator Viva and bacterial product Rizobofit - 1492 pcs. / m² in the two years' average use seeded meadow agrophytocenoses among the studied methods of pre seeding treatment of legume component seed. Alfalfa occupied 503 pcs. / m², tall fescue - 881 pcs. / m², brome - 108 pcs. / m². Discussion. The laboratory and field studies indicate the feasibility of the use of growth-rooting stimulators with properties of antistress agent in technologies create seeded meadow agrophytocenoses. It promotes the formation of a dense grass stand with a high content of commercially valuable components and long storage in it legume grasses. Indicated line of research requires continuous learning and improvement considering that agricultural chemicals market are constantly emerging new products.

***Keywords:** inoculation, growth stimulator, alfalfa crop, haymaking, agrophytocenoses, density of shoots, density of plants.*

Екатерина Ковтун
д.с.-х.н., с.н.с.

*отдел полевых кормовых культур, сенокосов и пастбищ
Институт кормов и сельского хозяйства Подолья
НААН*

Винница, Украина

E-mail : fri@mail.vinnica.ua

Иван Сенник
к.с.-х.н., с.н.с.

*лаборатория животноводства, кормопроизводства и
агроэкологии*

*Тернопольская опытная станция Института
ветеринарной медицины НААН*

Тернополь, Украина

E-mail : ivan1982senyk@ukr.net

Галина Сидорук
к.с.-х.н.

Тернопольская государственная сельскохозяйственная
опытная станция Института кормов и сельского
хозяйства Подолья НААН
Тернополь, Украина
E-mail : sydoruk_galyna@ukr.net

Ростислав Сенник
аспирант

Институт кормов и сельского хозяйства Подолья
НААН
Винница, Украина
E-mail : fri@mail.vinnica.ua

ВЛИЯНИЕ ПРЕДПОСЕВНОЙ ОБРАБОТКИ СЕМЯН БОБОВОГО КОМПОНЕНТА НА ПЛОТНОСТЬ ПОБЕГОВ ЛЮЦЕРНОВО- ЗЛАКОВОГО АГРОФИТОЦЕНОЗА

Цель исследований заключается в изучении вопроса предпосевной обработки семян бобового компонента на формирование плотности побегов сеяного лугового люцерново-злакового травостоя. Исходя из цели исследований, были проведены лабораторный и полевой опыт, где изучались концентрации стимулятора роста и различные способы предпосевной обработки семян бобового компонента.

В лабораторном опыте изучались следующие варианты: 1. Контроль; 2. Стимулятор роста Вива 100 мл/т; 3. Стимулятор роста Вива 200 мл/т, 4. Стимулятор роста Вива 300 мл/т; 5. Стимулятор роста Вива 400 мл/т; 6. Стимулятор роста Вива 500 мл/т. В полевом опыте изучались следующие варианты: 1. Контроль без обработки; 2. Обработка семян стимулятором роста; 3. Обработка семян Ризобофит; 4. Обработка семян стимулятором роста и Ризобофит. Результаты. Из изучаемых нами концентраций стимулятора роста Вива в композиции наиболее оптимальной является 2%, поскольку на этом варианте отмечено достоверное возрастание лабораторной всхожести семян и сырой массы проростков соответственно на 4,2% и 0,7337 г. Наибольшее количество побегов бобовых, как ценного компонента травостоя, зафиксировано на варианте с совместным применением для предпосевной обработки семян стимулятора роста Вива и бактериального препарата Ризобофит – 600 шт./м², что больше контроля на 77 шт. Варианты с самостоятельным применением стимулятора роста и бактериального препарата обеспечили результат на уровне соответственно 591 и 578 шт./м². В среднем за два года использования сеяного лугового агрофитоценоза среди исследуемых способов предпосевной обработки семян бобового компонента высокой плотностью побегов отличился вариант с сочетанием применения стимулятора роста Вива и бактериального препарата Ризобофит – 1492шт./м², из них люцерна посевная занимала 503 шт./м², овсяница тростниковая – 881 шт./м², костер безостый – 108 шт./м². Обсуждение. Проведенные лабораторные и полевые исследования указывают на целесообразность применения стимуляторов роста-корнеобразования со свойствами антистрессанта в технологиях создания сеяных луговых агрофитоценозов. Это способствует формированию густого травостоя с высоким содержанием хозяйственно ценных компонентов и длительному хранению в нем бобовых трав. Учитывая, что на рынке агрохимикатов постоянно появляются новые препараты, данное направление исследований требует постоянного изучения и совершенствования.

Ключевые слова: инокуляция, стимулятор роста, люцерна посевная, сенокос, агрофитоценоз, плотность побегов, густота растений.